

НАЦИОНАЛНА ХУДОЖЕСТВЕНА АКАДЕМИЯ

Факултет за изящни изкуства

катедра

Плакат и визуална комуникация

ДИСЕРТАЦИЯ НА ТЕМА

**„Визуалната обвързаност между класически и експериментални изобразителни
техники в европейската калиграфия от края на ХХ и началото на ХХІ век.“**

докторант Жаклина Иванова Жекова

научен ръководител проф. д-р Кристина Борисова

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертация за присъждане на образователна и научна степен „Доктор“

София

2022 г.

Научният труд съдържа 197 страници. Състои се от увод, четири глави, заключение, приноси, библиография включваща 12 заглавия на кирилица, 79 заглавия на латиница, 6 интернет сайта; речник на използваните термини; приложение с 6 интервюта; списък с участия в научни конференции и публикации на автора, свързани с темата на дисертацията; албум с 211 визуални единици.

СЪДЪРЖАНИЕ

УВОД	7
1. Тематичен анализ и обект на изследването.....	7
2. Предмет, цели, задачи и методология на изследването.....	8
3. Съдържание и структура на дисертационния труд.....	13

ИСТОРИЧЕСКИ И СИСТЕМЕН АНАЛИЗ

• ПЪРВА ГЛАВА: Въведение в писмеността. Основни видове писмени системи в световен план. Характеристики и специфики на изобразителните техники при изписване на буквите	10
1. Въведение.....	10
2. Поява на шумерската и египетската писменост	
3. Финикийска, гръцка и етруска азбука	
4. История на източноазиатската калиграфия	
4.1 Китайска калиграфия	
4.2 Японска калиграфия	
5. История на ислямската калиграфия	
6. История на еврейската калиграфия	
• ВТОРА ГЛАВА: Исторически преглед на европейската калиграфия. Посочване и анализиране на класически изобразителни техники в Западноевропейската калиграфия – латинска азбука	12
1. Капиталис монументалис	
2. Капиталис квадрата	

3. Капиталис рустика
4. Унциал
5. Островен унциал – Англия
6. Полуунциал
7. Каролингски минускул
8. Готика
9. Бастарда
10. Хуманистичен минускул
11. Англе

• ТРЕТА ГЛАВА: Исторически преглед на славянската писменост. Посочване и анализиране на класически изобразителни техники в източноевропейската калиграфия – българска и руска форма на кирилицата.....16

1. Уставно писмо
2. Полуустав
3. Попгерасимово писмо
4. Бързопис
5. Граждански курсив

• ЧЕТВЪРТА ГЛАВА: Анализ на творчеството на подбрани съвременни автори в областта на калиграфията, във връзка с основните изобразителни подходи, използвани от тях за изграждане на буквата в европейската и българската калиграфия. Представяне на неконвенционални начини на използване на стандартните и нехарактерни инструменти и материали за изобразяването на експериментална калиграфия. Мястото на калиграфията в контекста на останалите визуални изкуства.....17

Чуждестранни автори:18

1. Едуард Джонстън
2. Рудолф Кох
3. Херман Цапф
4. Броуди Нойеншвандер
5. Джон Стивънс
6. Денис Лаш
7. Лука Барселона
8. Винсент де Боер
9. Ханс Шутенбелд
10. Жулиен Прие
11. Нилс Меулман
12. Лазар Димитриевиц
13. Виктория Лопухина и Виталина Лопухина
14. Виктор Фитснер

Български автори:22

1. Борис Ангелушев
2. Стефан Кънчев
3. Васил Йончев
4. Александър Поплилов
5. Владислав Паскалев
6. Димитър Трендафилов
7. Стефан Груев
8. Тодор Варджиев

- 9. Стоян Дечев
- 10. Кристина Борисова
- 11. Костадин Кокаланов
- 12. Мирослав Живков

ЗАКЛЮЧЕНИЕ.....28

- 1. Приноси на дисертационния труд31
- 2. Списък с участия в научни конференции и публикации на автора по темата.....32

УВОД

1. Тематичен анализ и обект на изследването.

Стремежът на човешките същества към общуване и взаимно разбиране чрез предаване на сигнали и послания е съпътстван от появата и развитието на специфични форми в материалния свят, еволюиращи и бележещи едни от най-значимите постижения на съвременната цивилизация. В основата на първите знаци, драскотини, пиктограми е отразено желанието да бъде осмислен, запомнен обективно заобикалящият ни свят, благодарение на еволюцията на човешкото съзнание и постепенното развитие на способността за отделянето на отношенията между предметите и техните свойства, довели до абстрактното мислене.

При изследването на писмеността, развита от древните цивилизации се проследяват връзките и влиянията от историческия и социален контекст, както и ролята на писмеността за развитието на културата. Чрез историко-социалния дискурс се проблематизират всички естетически въпроси, свързани с методите, подходите, инструментите и материалите за писане.

Думата *калиграфия* произлиза от гръцки език и означава „*красиво писане*“. Съществуват формулировки, определящи калиграфията като краснопис, изкуство за рисуване и писане на букви в определен стил, който свежда техните линии и силуети до различни видове орнамент или символ.

Историята на красивото писане на ръка е свързана с историята на писменостите и от това възникват и се развиват отделни писмени системи. Различават се няколко основни вида калиграфия – източноазиатска, арабска, еврейска и европейска. Всяка отделна школа се характеризира с определена степен на естетическа еволюция, свързана

с нивото на изобразителни умения, скоростта на изписване, техническите и материалните условия. Всеки стил на писане има определено име, често свързано с конкретния социално-исторически контекст, определен от времето и ситуацията, в която се използва. Съществена част от настоящото изследване е посветена на еволюцията на буквата и нейното естетическо развитие като част от световното културно наследство. Изследва се както функционалността, така и съществуването на буквата – артефакт, като самостоятелно произведение на изкуството. Съвременното разбиране за калиграфията като художествен обект я еманципира от представата за нейната украсителна функция и предявява изисквания към нея като към високохудожествена и пълноценна творба. Създаването на буквен знак може да се осъществи по три различни начина: чрез изписване, чрез рисуване и чрез изчертаване. Всеки от тези подходи има свои принципи и закономерности, свързани с поставените цели. В настоящата разработка основно е изследван първият подход – на изписването на буквите чрез различни способности: спонтанно – артистични, чрез системни упражнения и усвояване на писмени стилове, чрез импровизация и т.н., които не допускат допълнително коригиране или дорисуване, както и изключват помощ чрез изчертаване.

2. Предмет, цели, задачи и методология на изследването

Основният предмет на проучване е визуалната обвързаност между класически и експериментални изобразителни техники във връзка с развитието на европейската калиграфия. В дисертацията подробно са разгледани и анализирани както ключови исторически примери от развитието на калиграфията, така и съвременните тенденции и иновативни подходи в калиграфските изобразителни техники.

За да се получи по-пълен обхват на темата са проследени възникването и развитието на европейската калиграфия от ранните ѝ класически прояви до оформянето

и като съвременен начин на интерпретиране на формата на буквата чрез различните ръкописни техники. Това включва експериментиране с наклона на инструмента, посоката на изписване на знака, пропорцията на буквата, композицията и мащаба. Изследвани са онези представители на калиграфското изкуство, чието творчество има значение в подкрепа на тезата. Това са различни автори от областта на калиграфията и шрифтовия дизайн, които представят не само образци на кирилица, но и на латиница. Сравнението ще се задълбочи на базата на класически и експериментални техники като се разгледат и съпоставят калиграфи от България, Европа и други части на света.

Фокусът на този труд е поставен върху класически и експериментални изобразителни техники в европейската калиграфия. Разглежда се както формообразуването на буквените знаци в основни шрифтови системи на класически образци от историята на калиграфията, така и автори, работещи в сферата на експерименталната калиграфия, чрез анализ на калиграфски композиции, представящи експресията и пъстрата разнообразност от ръкописни форми на буквите.

Обект на настоящото изследване са техники, инструменти, материали и изразни средства на калиграфията, оказващи влияние върху визуалната същност на произведенията.

Изследването проследява основни моменти от еволюцията на калиграфията, като някои от тях се разглеждат в качеството им на естетически и художествени преходи. Анализирани са възникналите в историческия път на калиграфията, стилове и направления.

Една от целите на дисертацията е да проследи и проучи произхода, развитието, техниката, въздействието и влиянието върху съвременната калиграфия на класическите

и експерименталните калиграфски техники. Основната идея на изследването е да се проследи еволюцията на европейската калиграфия и изобразителните техники в исторически план, като се посочат различните ѝ функции в различните исторически етапи. Чрез анализ на актуални тенденции в калиграфията в теоретичен и практико-приложен план е проблематизирано рационалното и емоционалното въздействие на калиграфското изображение. В този процес са диференцирани психологически качества, принадлежащи на основни стилове и технически похвати, характерни за определени краснописни школи.

Една от задачите на изследването е да представи и анализира теоретичните разработки по изследваната тема. За калиграфията като изкуство е писано крайно недостатъчно, както в количествено, така и в качествено измерение. Повечето от наличните разработки на тази тематика са от чужди автори и са обвързани със спецификите на латинската азбука на определена национална традиция в областта на шрифта. Основополагащи в областта на шрифтовия дизайн в рамките на България са книгите на проф. Васил Йончев „Шрифтът през вековете“ 1965 г., и „Древен и съвременен български шрифт“ 1982 г. (в съавторство с Олга Йончева). В монографиите ясно се проследява процесът на създаването и трансформацията, базирана на ръкописната форма на буквата. В книгите специална част е отделена на историята и произхода на глаголицата и кирилицата. Ясно са представени развитието и функцията на буквите в отделните исторически периоди, тяхната промяна, спрямо инструмента на изписване и наклонът (дуктус), който трябва да се спазва за хармонизация на системата от букви.

Други изключително ценни и полезни проучвания, които са използвани в дисертацията са книгите на David Harris "The Art of Calligraphy", 1995 г. и "The

Calligrapher's Bible" 2003 г. Сред авторите, анализиращи процесите на създаване на калиграфски произведения през погледа на професионалист се откроява и John Stevens, неговата книга "Scribe Artist of the Written Word" 1990 г. е изключително ценен източник на информация по изследваната проблематика.

В специализираната литература обаче липсват достатъчно изследвания, които да представят в синтезиран вид експерименталните изобразителни техники на европейската калиграфия, както и възможностите на новите видове инструменти, материали и повърхности за писане, представени от специфичната гледна точка на практикуващ калиграф.

Основна задача на изследването е разглеждането на взаимовръзките между творец и инструмент за писане, анализ на откритията на конкретни автори, техните произведения и отражението им в художествен и естетически аспект.

Една от най-важните задачи на дисертацията е да проучи и анализира класически и експериментални калиграфски техники, развивани от някои от най-ключовите автори, с цел да се разпространяват и да бъдат популяризирани в България. На базата на проведени интервюта с известни европейски калиграфи е събран, класифициран и анализиран снимков материал, относно разнообразните калиграфски техники.

За целите на изследването са използвани различни методи на анализ на конкретните примери, селектирани в исторически план, и са проследени взаимовръзките между събития, творчески открития на конкретни автори в областта на европейската калиграфия, естетически и идейни решения на техните произведения и отражението им в художествен аспект.

Комбинираното използване на исторически и сравнителен анализ на примерите служи за онагледяване на преминаването и развитието на визуалните открития и стандарти през различните исторически етапи, обхванати в този труд. Примерите са анализирани както в социален аспект, така и в контекста на конкретния исторически момент.

Основният фокус на изследването е поставен върху калиграфията, като носител на послания и емоция, върху нейните естетически и художествени проблеми и композиционните решения. За целта са направени паралели с композирането в изобразителното изкуство и психологическите проблеми, свързани с възприемането на калиграфската творба. Разгледана е структурата на буквата, изграждането ѝ спрямо инструмента и повърхността за писане.

Изведени са различни системи за структуриране на многообразието от конструктивно ориентирани и базирани на изграждането на композиция специфики на калиграфията като носител на послание и произведение на изкуството.

3. Съдържание и структура на дисертационния труд

ПЪРВА ГЛАВА: Въведение в писмеността. Основни видове писмени системи в световен план. Характеристики и специфики на изобразителните техники при изписване на буквите.

1. Въведение

Въведението в дисертационната разработка очертава историческия и социален контекст на появата на различните писмени системи, както и психологически и

културологичен дискурс към изследвания въпрос за въздействието и визуалната обвързаност между класически и експериментални калиграфски техники.

Ролята на езика като сложна система от знаци и неговата функция да предава и артикулира послания е обект на много научни изследвания в областта на философията, психологията, семиологията, културологията. Писмеността заема първостепенно място в културната памет на човечеството, значението ѝ на основен изграждащ елемент от тъканта на цивилизацията се дължи в значителна степен на факта, че тя е материален обект, графичен образ на думите, изговорени и възприемани чрез слуха. В процеса на писането се осъществява своеобразно овеществяване на смислово послание, което може да бъде възприемано чрез зрението многократно, не само от един човек, а от всички.

Писмеността като социокултурен феномен и универсален принцип за записване, кодиране и декодиране на информация, е носител на културно значение, валидно за всички, споделящи точно определения смисъл в рамките на конкретна писмена система. Тази специфична функция я прави предпочитано средство за структуриране на информация с многообразно културно значение, подпомагащо най-ценните стремежи на човек да разсъждава, да се образова, да твори и да остави своя следа за поколенията след него.

Майсторството в областта на калиграфското изкуство се корени в способността на художника – калиграф да открие най-подходящия и въздействащ изобразителен подход при избора на всички елементи, изграждащи калиграфската композиция: размер и пропорции, отношение между писмената композиция и заобикалящия я фон, размери на буквите, цвят, текстура, динамика, експресивност и др.

Доколкото изкуството на калиграфията се характеризира с използването на абстрактни символи – графемни, особено значим е въпросът за разчитането на знаците от зрителя. От една страна обучението на калиграфа предполага не само усвояване на формите, пропорциите, спазването на големини, наклони, дебелини, междубуквени разстояния и други задължителни параметри, но и естетическите качества, характеризиращи отделните видове писмености. Добре подготвеният калиграф трябва да може не само да повтори по съвършен начин конкретен писмен образец, но и да е способен да интерпретира характерните особености на писмото, добавяйки по-ярко или по-деликатно свой личен нюанс. Създаването на авторски букви/шрифт е свързано с изграждане на естетическата рамка, състояща се от гореизброените параметри на писмените знаци и тяхната композиционна организация, така, че всеки отделен елемент неотменно да принадлежи към характера на цялостния писмен стил.

Въвеждащата част на дисертацията съдържа и кратък обзор и класификация на научните изследвания по разглеждания въпрос, както и дефинирането на основните понятия, свързани с писменостите и калиграфията. Очертани са връзките на изследваната проблематика с психологията на възприятието.

В първата глава на дисертацията последователно се проследяват основните видове калиграфия в световен план, характеристиките и спецификите на изобразителните техники при изписване на буквите. Изследвани са характерните особености на шумерската и египетската писмености, финикийската, гръцката и етруска азбука. Класифицирани са отделните видове писмени знаци. Проследена е еволюцията на инструментите за писане, както и на повърхностите, върху които се изписват пиктограми и писмени знаци. Анализирани са взаимните влияния на отделните видове писмености. Древногръцките образци са разгледани в тяхното развитие от гръцка

архаична азбука, бустофредон, източногръцка и западногръцка азбука, гръцки унциал, полуунциал, гръцки курсив, гръцки минускул. Анализирани са етруската азбука, изследванията за произхода на римската и архаична латинска азбука.

Една от основополагащите калиграфии, популярна в цял свят е източноазиатската, по-конкретно китайската и японската, допринасящи за изграждането на изкуството на калиграфията. В дисертацията се изследва историята на арабската калиграфия. Разглежда се и специфичната форма на еврейската калиграфия, характерна като микрокалиграфия или микрография, която се развива през IX век и има свои паралели в християнството и исляма.

ВТОРА ГЛАВА: Исторически преглед на европейската калиграфия. Посочване и анализиране на класически изобразителни техники в Западноевропейската калиграфия – латинска азбука.

Във втората глава на изследването се проследява историческото развитие на европейската калиграфия. Посочват се и се анализират класически изобразителни техники в западноевропейската калиграфия, в частност римската и латинската азбука. Разглеждат се формите и функциите в историческият им контекст на капиталис монументалис, капиталис рустика, унциалът и полуунциалът, островният унциал. Описани и анализирани са разновидностите и функцията на отделните писмени системи, формирането на редове и междуредови пространства, появата на кодексовата форма на организиране на писмен текст. Проследява се времето на Каролингския Ренесанс, когато се развива стил, Каролингски минускул, характерен с изписването на малки букви – минускули. Отбелязана е появата на четирилинейната писмена система. През 1454 година, когато Йоханес Гутенберг създава първата печатарска преса в Майнц, Германия,

той избира готическата калиграфия като образец за своя първи печатен шрифт. Изследвани са разновидностите на готическите шрифтове - бастарда, текстура, швабахер, фрактур. По време на Ренесанса и на Барока се появява стремеж към по-красиво ръчно изписване, както и към създаване на нови печатни шрифтове – хуманистичен минускул, хуманистичен курсив, развитието на курсивни шрифтове, обединени от името Канчелареска. Този процес процъфтява най-вече в Италия, Франция и Англия.

ТРЕТА ГЛАВА: Исторически преглед на славянската писменост. Посочване и анализиране на класически изобразителни техники в източноевропейската калиграфия – българска и руска форма на кирилицата.

Третата глава е посветена на историческия контекст за генезисът и развитието на славянска писменост, започвайки от създаването на Глаголицата от братята Константин-Кирил и Методий. В изследването се посочват и анализират класически изобразителни техники в източноевропейската калиграфия, в частност българска и руска форма на кирилицата. Анализирани са специфичните особености на отделните писмени паметници, сред които Башчанската плоча от XI век, Зографското евангелие от кр. на X век, Асемановото евангелие, (916 – 1050), Мариинското евангелие (X – XI в.) и др. След IX век в зависимост от предназначението на текста се развиват различни във визуално отношение и функция шрифтове – устав с неговите разновидности едър устав, среден устав и дребен устав. Анализирани са писмените паметници, сред които Темнишки надпис, Самуилов надпис от 993 г., Савиното евангелие, Супрасълският сборник и др. Анализирани са характерните особености на отделните писмени школи.

Сред изследваните писмени паметници, са едни от най-ценните и великолепни образци на тържественото уставно писмо: Добрейшовото евангелие от 1221 г., Болонският псалтир от 1230 г., Търновското евангелие от 1273 г., Иван Александров псалтир от 1337 г. и др. Сред тях са и емблематични писмени произведения, прославящи българската

култура и писменост извън границите на държавата ни Манасиевата хроника от 1345 г., Четвероевангелие на цар Иван Александър, 1355-1356 г.

Изследването продължава с анализите на писмени системи, отговарящи на стремежа към по-голяма бързина на изписването, както и по-добра четимост – полуустав, попгерасимово писмо, всички под силно влияние на гръцкия минускул, или т.нар. *бързопис*, както и развитието на Граждански курсив.

ЧЕТВЪРТА ГЛАВА: Анализ на творчеството на избрани съвременни автори в областта на калиграфията, във връзка с основните изобразителни подходи, използвани от тях за изграждане на буквата в европейската калиграфия. Представяне на неконвенционални начини на използване на стандартните и нехарактерни инструменти и материали за изобразяването на експериментална калиграфия. Мястото на калиграфията в контекста на останалите визуални изкуства.

В четвърта глава се изследва експерименталната калиграфия като съвременно изкуство през погледа на чуждестранни и български художници – калиграфи. Особено важен за изследването е анализът на неконвенционални начини на използване на стандартните инструменти и материали за изобразяването на експериментална калиграфия. При изучаването на творческия процес значително място е отредено на експерименталните форми, провокирани от определен материал, специфичен инструмент или скоростта и посоката на изписване.

Чуждестранни автори:

Анализирано е творчеството на Едуард Джонстън, създател на емблематичния дизайн за визуалната идентичност на Лондонското метро, както и на шрифтове с различно предназначение, автор на ключови изследвания в областта на писмеността и шрифта.

Проследено е творчеството и образователния принос на Рудолф Кох, създал едни от най-запомнящите се шрифтови композиции, в които е вложил артистичния си талант, изграден върху класическата калиграфска традиция. Значимото творческо присъствие на Рудолф Кох оказва своето влияние върху развитието на друг емблематичен автор в областта на дизайна и калиграфията – Херман Цапф, забележителен творец и учител по калиграфия. През живота си е създал повече от 200 шрифта, сред които Zapfino, Palatino, Optima, разработени както по класически ръчен начин, така и чрез техниката на фотонабора и съвременния дигитален начин. Изследвано е значението и влиянието на класическите писмености и буквени знаци и посоките на трансформацията им при създаването на съвременните шрифтове.

Една от забележителните характерни особености на калиграфското творчество на Броуди Нойеншвандер е писането с класически инструменти и техники, но върху нетипични повърхности. В работата си с английския филмов режисьор Питър Гринауей, изпълнява калиграфия на живо за филма „Книги на Просперо“. В следващи сътрудничества („Книгата на възглавниците“, „Полет над вода“, „Болонски кули 2000“, „Колумб“, „Писане до Вермеер“ и т.н.) разработва експерименти на съвременната калиграфия като се изпробват различни концепции за формата на буквата. В по-късните му проекти се наблюдава използване на съвременни технически средства за визуализиране на калиграфия – чрез прожекция, лазерно изрязване в метал и др.

Творческият път на Броуди Нойеншвандер се характеризира със сложни съчетания между спазване на установени традиционни калиграфски принципи и вписването им в иновативни интердисциплинарни визуални средства.

Изследването продължава с представяне на един от най-талантливите и оригинални художници на световната сцена – Джон Стивънс, известен с уменията си на калиграф, художник на букви и дизайнер. Автор е на книгата *Scribe: Artist of the Written Word* и организатор на множество уъркшопи за калиграфско писане.

Денис Лаш е друг специфичен автор – калиграф и преподавател в Базелското училище по дизайн. Творчеството ѝ се характеризира с подчертан интерес към експериментирането с материи и текстури, които тя изучава и споделя придобитите умения в изданията, които реализира: “*Calligraphy & Lettering A Maker's Guide*”, “*Calligraphy. A Book of Contemporary Inspiration*”. Чрез анализ на примери от творчеството на Лаш са представени експресивните качества и възможности на разнообразни инструменти за писане.

В дисертацията е анализирано творчеството и на италианския калиграф, дизайнер и художник на графити Лука Барселона. През 2012 той издава първата си самостоятелна книга проследяваща творчеството му от графити, лого, летъринг и калиграфия. “*Take your pleasure seriously*”.

Проследен е творческият подход на Барселона да изследва формите на класически шрифтове като капиталис монументалис, каролингски минускул, готика, бастарда и др., като за реализирането им използва както класически метални и бамбукови пера и туш,

така и актуални за наши дни автоматични писалки и инструменти за рисуване и писане. При анализа са направени сравнения както с класическите образци на калиграфия, така и с творчеството на други съвременни калграфи.

Изследването продължава с представянето на авторския колектив от шестима автори High on type.

Калиграфското творчество на Винсент де Боер изследва и манипулира текстурата на следите от четката и да изгражда разнообразни причудливи форми от нея. Той експериментира с гръбнака на буквите, с вътребуквеното пространство, така и с междубуквеното разстояние.

В творческия си път Ханс Шутенбелд, калиграф и дизайнер, експериментира с формите и инструментите за писане, също както останалите членове на колектива High on type. За двамата автори най-важен е процесът, през който са минали по време на работа. Крайният резултат е оставен на заден план, като твърдението е подкрепено с примери на творчески проекти, акцентирани върху динамиката на създаването на калиграфия.

Друг представител на High on type – френският калиграф Жулиен Прие се фокусира върху структурата и гръбнака на буквите, това е водещото в неговото изследване на буквените форми. Привърженик на класическите шрифтове като унциал и антиква, той експериментира с пропорциите при конфигурирането на буквите.

Нилс Меулман е известен със своите жестови картини, които разкриват ярки следи от графити и калиграфия. Повлиян от големите художници на абстрактния

експресионизъм, той постепенно намира свой собствен начин да прокара път на стрийт арт-а от улицата до галериите. Революционизира изкуството на писане, когато инициира движението „Calligraffiti“.

Анализирано е творчеството и на сръбският графичен дизайнер Лазар Димитриевич – е автор на множество шрифтове, като Bajka, Kaligraf Latin, Cal Expressive, Cal Fraktur Brush, Cal Cursive Modern, Humanistic Cursive, Mozart и др. Cal Fraktur Brush е шрифт с готически характер. Изследвани са допълненията и трансформациите на неговата интерпретация на класическия шрифт.

Основна цел в работата на украинските млади съвременни калиграфи, илюстратори, графични и шрифтови дизайнери Виктория Лопухина и Виталина Лопухина (Vika & Vita) е да творят основно с букви и да популяризират Кирилицата и традиционния почерк в днешния свят. Един от техните проекти представя древните форми на славянския скоропис и полуунциал.

Представянето на чуждестранни автори в областта на калиграфията завършва с Виктор Фитснер (Wakovich) – млад визуален артист и калиграф от Санкт Петербург. Повлиян изключително много както от уличното изкуство, така и от класическите калиграфски шрифтове, той си сътрудничи си с театър „Станиславски“, „Паратип“, а също така ръководи собствени проекти. Работи заедно с модни дизайнери и с други визуални артисти. При анализирането на неговото творчество е засегнат проблема за разликата между руската и българската кирилица, която той използва в един от проектите си. Посочен е и интересът на художника – калиграф към нетрадиционни инструменти, например спринцовката и начините, по които тя обогатява и допълва експресията на калиграфската творба.

Български автори:

Изследването на българските автори започва с един от основоположниците на книгооформлението в България – Борис Ангелушев, който има огромен принос към развитието на илюстрацията и изкуството на книгата. В анализирания примери от творчеството на Ангелушев са отбелязани характерните трансформации на буквените знаци с цел постигане на динамика и ефект на импулсивно изписване с един замах. Авторските интерпретации на класически шрифтове са смели и категорични, с което Ангелушев заявява личното си отношение към продължаване на традицията с нови средства. Характерен белег за неговото творчество е динамиката постигната с подчертаването на грапавата текстура от следите на четката, организиране и балансиране на композицията чрез добавяне на допълнителни елементи към определени букви и др.

Изследваните примери се отличават с изключително разнообразни изобразителни подходи, показват майсторството на автора при използване на различни инструменти и вдъхновяващи със смелостта си творчески решения.

Следващият автор представен в проучването е един от най-известните български художници на приложната графика, получил световно признание – Стефан Кънчев.

Значима част от творчеството на Стефан Кънчев са уникалните запазени знаци, но също така и неговите декоративни шрифтове и филателни проекти. Много от неговите композиции са вдъхновени от декоративността и прецизно изпълнените украсителни елементи, което е характерно за неговите творби. Същевременно в областта на запазения знак Кънчев достига до забележителна лаконичност и изразителност постигната чрез умело стилизиране и обобщение на формите в изображението. Virtuozното преплитане

на флорални и зооморфни мотиви в композициите на Стефан Кънчев е сравнимо с най-високите постижения на калиграфските художествени умения.

В проучването е изследвано и творчеството на Васил Йончев – художник, илюстратор, оформител на книги и основоположник на академичното образование по шрифт и калиграфия, формирал съвременния възглед за графичната форма на българската писмена система.

В неговите задълбочени изследвания са включени многобройни схеми, представящи по извънредно коректен начин структурата, формата и композицията на писмените знаци, паметници и шрифтови образци. В неговите трудове е изследвана хипотезата за фигурата-модул, върху който се развиват и определят формите на всички букви от глаголицата. Извън фундаменталния научен принос в изследваните от него художествени области, Васил Йончев създава много интерпретации на древни български ръкописи, а също и на съвременни шрифтове, актуални и до ден днешен. В дисертацията са анализирани посоките и формите на трансформиране на елементите на класическите букви с цел постигане на динамика и определени от автора естетически качества.

В изследването е анализиран и творческият път на големия майстор на приложната графика, живописца, илюстрацията, калиграфията и шрифта – Александър Поплилов. Като един от основателите на специалност „Плакат“, неин дългогодишен ръководител, Поплилов възпитава поколения художници, формира облика на българската приложна графика и полага основите на съвременния графичен дизайн у нас. Творческият му път е белязан от редица високи постижения и емблематични живописни, илюстративни и плакатни произведения.

В проучените примери на заглавни композиции или корици на книги, са посочени разнообразните изобразителни подходи към всеки отделен проект, изборът на инструменти и използването на структурата на хартията за постигането на експресивен резултат. В отделните подходи той въвежда специфични трансформации на елементите на буквите, или декоративни допълнения към композициите, допринасящи за подчертаване на характера на съдържанието на заглавието. Многообразието на подходите по отношение на интерпретиране на класическите шрифтови форми и смесването на стилове в определени проекти доказва новаторското мислене и желанието за изграждане на собствен стил.

Следващият автор, включен в изследването е Владислав Паскалев, преподавател и ръководител в специалност „Книга и печатна графика“, който работи в областта на изкуството на книгата, шрифта, илюстрацията и графичния дизайн.

Анализът на неговите шрифтове и проекти за заглавия на корици, както и при останалите представители на това поколение художници, показва стремеж към пресъздаване на класическата традиция в търсене на собствен художествен подход и експериментиране с изобразителните средства.

Наред с богатото разнообразие на визията при всички проекти, е налице изящество и подчертан стремеж към естетизиране на всеки отделен елемент от композициите. В определени случаи анализът открива прилики между художествените подходи на Паскалев и съвременната калиграфка Денис Лаш, като и двамата художници независимо един от друг следват сходни по визуална същност трансформации на определени буквени знаци, в резултат на което се получава динамичен и експресивен ефект на композиционния акцент.

Изследването продължава с анализ на творчеството на Димитър Трендафилов, отличаващ се от предишното поколение художници и преподаватели в областта на калиграфията, шрифта и сериграфията. Характерни за творчеството му са композициите с цитати от велики личности, въплътени чрез най-разнообразни калиграфски подходи, интерпретиращи по деликатен и едновременно с това изключително естетизиран начин определени класически шрифтове. Творбите са обогатени чрез умело използване на цвета като част от буквените знаци или като усложнен фон. В някои композиции се проявява завиден артистизъм, допускащ смели трансформации на елементите на буквените знаци, вследствие на които се постига богат и сложен декоративен характер.

Стефан Груев е друг забележителен представител на художниците – академични преподаватели, занимаващи се с шрифтов дизайн и калиграфия, участвал в множество общи международни изложби и носител на медали и награди в областта на изкуството на книгата и шрифта. Неговите шрифтови проекти се отличават с вложения в буквените елементи калиграфски характер. Автор е на десетки шрифтови разработки и системи, в изследването са описани характерните за автора трансформации на класическите форми чрез промяна в пропорцията на буквата или усложняване на определени елементи. Направен е паралелен анализ между подходите на Стефан Груев и Владислав Паскалев, разкриващ особеностите на всеки от авторите в сходни по вид шрифтови композиции, дължащи се на използването на различни по вид инструменти за писане.

В дисертацията е анализирано творчеството и на Тодор Варджиев – специализирал в областта на графичния дизайн – шрифт, плакат, изкуството на книгата, запазени знаци и филателна графика, носител на много награди в областта на шрифта, плаката, дизайна на книгата, логото и филателията.

Анализираните примери представят разнообразието от техники и изобразителни похвати, с които авторът разработва всеки отделен проект. Изследвани са както авторски

интерпретации на класически писмености, така и свободни калиграфски композиции, изпълнени с богато и сложно изящество, съизмерими с майсторството на най-добрите европейски калиграфи. Подчертани са постиженията на Варджиев по отношение на средствата за постигане на стилово и хармонично единство както при шрифтовите композиции, така и при калиграфските надписи.

В изследването е включен и анализ на творчеството на Стоян Дечев – представител на следващо поколение художници, работещ в областта на живописата, карикатурата и калиграфията, носител на десетки награди от конкурси за карикатури, плакат и запазени знаци.

Характерна особеност на създадените от художника композиции е перфектното структуриране на надписите и организиране на стабилни конфигурации. Симетрията и геометрията също присъстват в творчеството на Стоян Дечев. Анализирани са спецификите на подходите, които той използва при интерпретация на класически писмености. Акцентирано е върху работата на калиграфа по изграждането на композицията и структурирането на текста.

Анализиран е творческият път на Кристина Борисова, специализирала калиграфия и историческа подвързия в Националната художествена академия в Братислава и в Националния архив на Словакия, отдел реставрация на книги. Като професор в катедра „Плакат и визуална комуникация“, тя преподава шрифт, калиграфия и историческа подвързия. Участва в множество изложби в чужбина и в страната и печели награди в конкурси за плакати и пощенски марки.

Изследвани са както шрифтови композиции изпълнени от художничката с конвенционални изобразителни средства, но особен акцент в проучването представляват експериментите на Кристина Борисова с трудно контролируеми материали и изобразителни подходи, като рисуване върху водна повърхност при използването на

техниката ебру. Специфичното при тези експерименти е, че авторът трябва да предвиди и огледалното обръщане на образа при „отпечатването“ на писменото изображение върху хартията. Анализирани са и новите визуални качества, постигнати благодарение на използването на тази техника, характерна за живописца в регионите на източна и централна Азия. Впечатляващо е умението на Борисова да композира и балансира абстрактните елементи от фона на композицията с текста, достигайки естетическо съвършенство, постигайки и впечатляващи цветови хармонии. Друго приложение на техниката ебру Кристина Борисова открива в изработването на форзац и корици на книжни изделия, доказващо разнообразието от техники, с които се обогатяват калиграфията и изкуството на книгата.

Костадин Кокаланов е млад съвременен дизайнер с фокус към калиграфията и типографията, с дългогодишен опит в областта на рекламата, визуалните изкуства и книжното оформление. Анализирани са разнообразният характер на изобразителните подходи на Кокаланов в различните му творчески проекти, както и осъвременяването на традиционните писмени техники с нови технически средства и нестандартната им употреба.

Направен е паралелен анализ между хармонията и динамиката в калиграфските подходи на Кокаланов и Лука Барселона.

Отбелязан е приносът на Костадин Кокаланов в създаването на запомнящи се визии, като успява да съчетае функционален графичен дизайн с изящната линия на калиграфията.

Мирослав Живков е друг съвременен визуален артист в областта на калиграфията и ситопечата, завършил Художествената академия в София, специалност „Плакат и визуална комуникация“.

При анализирането на неговото калиграфско творчество освен огромното техническо разнообразие е отбелязан специфичния артистичен изобразителен подход, при който динамика се постига чрез допълнителна ротация на пишещия инструмент. Допълнена от текстурата от следите на полусуха четка, тази писмена техника е съпоставена с калиграфските подходи в някои от творбите на Винсент де Боер.

Следва анализ на примери от дипломни работи на студенти, завършили магистърска програма „Калиграфия“, създадена благодарение на проф. Кристина Борисова и катедра “Плакат и визуална комуникация” през 2014 г. в Национална художествена академия в София. Някои от проектите се базират изцяло на следите от инструментите, други избират да създават серия от калиграми, трети представят текстове, пречупени през призмата на светлината и сянката.

Това, което със сигурност става ясно от изследването е, че калиграфията пробужда въображението и интереса на все повече художници и дизайнери. Приложението на калиграфията е все по-обширно – от медитативна практика до използването на ръчно изписан надпис за нова опаковка на продукт. А това, което остава най-ценно е, че чрез калиграфията авторите успяват да предадат емоциите и чувствата си.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Калиграфията е силно въздействащо изкуство, способно да предизвика и създаде емоционална дълбочина, поетичност, духовно пространство. Водещите изобразителни подходи на художниците – калиграфи винаги са свързани с усещането за хармония и балансиране на цялостното въздействие на калиграфската творба, съчетаваща активност и композиционна тишина, осигуряваща поле за медитация на зрителя. Калиграфските произведения са силно въздействащи не само заради вложения в писменото послание смисъл, но и с голямата емоционална интензивност на чисто визуалните естетически

качества, които притежават. Характерната особеност на калиграфията, обединяваща словесните послания с излъчените чрез композицията визуални импулси, надхвърля еднозначното възприемане и потапя зрителя в сложните и многопосочни асоциативни и естетико-художествени възприятийни връзки. Стремежът към единна естетическа цялост на калиграфското произведение, заедно с неговата уникалност го превръщат в пълноценна художествена творба с безспорна естетическа стойност.

Проведените в контекста на актуалните тенденции на развитие на съвременната европейска калиграфия анализи в настоящото изследване очертават поредица от изводи, поставящи този вид изкуство като специфична област в сферата на визуалните изкуства. Уникалната отличителна характеристика на художниците калиграфи и способността им да експериментират дава възможност да бъдат генерирани и развити напълно иновативни подходи по отношение на създаване на буквени знаци и техники на тяхното изписване, както и експериментални подходи за взаимодействие между съдържание и форма. Реализираните анализи стигат до заключението, че изследваните изобразителни калиграфски подходи осмислят по специфичен начин взаимодействието между художествения обект и възприемащия го зрител. В резултат на настоящото проучване се доказва актуалната необходимост от развитието и утвърждаването на подобни алтернативни форми на изразяване, способни да формират съвременни тенденции в областта на шрифта и графичния дизайн като цяло.

Съвременните дигитални средства за манипулиране, обработване и мащабиране на калиграфски знаци и изображения създава условия за неимоверно разширяване на границите на въздействие на този тип художествени произведения. По пътя на създаване на висококачествени дигитални изображения с висока резолюция, калиграфската творба

от камерна би могла да се превърне в монументална чрез използване на широкоформатни печатни технологии или чрез прожекция, 3D Mapping и др.

Бурно развиващите се съвременни цифрови технологии дават възможност за създаването на динамични видео изображения чрез наслагване на кадри от заснети калиграфски знаци, техни визуално променени вариации, като в този вид произведения значителна роля играе разгръщането на процеса на възприятие във времето, ритъмът, „драматургията“, често присъствието на звукова картина и др.

В рамките на относително кратък времеви период съвременният зрител е развил специфични способности да различава и разпознава динамично появяващи се в зрителното му поле знаци от всякакъв характер, да скрепява смислови връзки въпреки изключителната бързина и разнопосочност на промените в изображенията и визуалните сигнали, възприемани от него. Тези способности биха могли да бъдат развивани и провокирани чрез определени намеси в елементите, изграждащи знаците и композициите в текстовите калиграфски произведения, стремящи се към отправянето на определени послания. Преодоляването на статичното възприятие и превръщането му в динамична поредица от образи, създава условие за нов вид композиционна организация на цялостното художествено произведение с нов естетически потенциал. В този аспект съвременността определя нова роля и нова функция на калиграфското произведение като художествен обект с висока естетическа стойност.

В съвременните условия на неконтролируемо надигащи се социални, политически и икономически обществени проблеми изкуството на калиграфията би могло да се превърне в един от важните инструменти за преодоляване на безразличието към истинските културни и цивилизационни ценности.

В дисертацията особено внимание е отделено на изобретяването на нови калиграфски инструменти за писане, провокирани от въображението на автора в процеса на откриване на нов начин на себеизразяване чрез езика на калиграфията.

В края на дисертацията са оформени общи изводи и препоръки, прогнозиращи развитието на европейската калиграфия, изследвана в контекста на съвременното световно изкуство. Проследяват се основни моменти от еволюцията на калиграфията, като някои от тях се разглеждат в качеството им на естетически и художествени преходи.

В приложените интервюта, взети от различни съвременни калиграфи, използващи експериментални техники в творчеството си, се представят въпросите, които са обвързани с процеса на творене и се проследява пътя от започването на работа до самия край. На база отговорите на въпросите се посочват основни алгоритми, представящи систематично изграждането на формата на буквата и цялостния образ на една калиграфска композиция.

Справка за приносните моменти в дисертационния труд:

- Изследването осигурява актуален поглед и методологически инструментариум за задълбочен анализ и оценка на съвременни калиграфски изобразителни подходи
- Проведеният в настоящото изследване анализ на базата на сравнения с определени ключови примери от историята на писменостите, типологизира и дефинира новаторски алтернативни и експериментални изобразителни калиграфски подходи.

- Направен е сравнителен анализ на базата на класически и експериментални техники като се проучват и съпоставят калиграфи от България и други части на Европа.
- Направен е анализ на откритията на конкретни автори, техните произведения и отражението им в художествен аспект в контекста на търсенето на визуална обвързаност с класически изобразителни техники
- Към изследването са представени интервюта от съвременни калиграфи, използващи експериментални техники в творчеството си, в които се посочват основни алгоритми, представящи систематично изграждането на формата на буквата и цялостния образ на една калиграфска композиция.

Списък с участия в научни конференции и публикации на автора по темата

1. **Преход от класическа към експериментална калиграфия**, в Проблеми на изящните и приложните изкуства. Докторантски конференции – НХА 2017 г.
2. **Визуалната комуникация при калиграфските методи за самонаблюдение**, Визуалната комуникация в културния и образователен процес, НХА 2019
3. **Многообразните проявления на калиграфското творчество на Броуди Нойеншвандер**, Дизайн и приложни изкуства, онлайн конференция НХА 2021
4. **Съвременни български автори, използващи класически и експериментални калиграфски техники в творчеството си**, Втора научна конференция „За буквите: Българската следа“, НХА Бургас, 2022